

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Francisci Svarez, Granatensis, E Societate Iesv
Doctoris Theologi, Et In Conimbricensi Academia
Sacrarum Literarum Primarij Professoris. Tractatvs De
Legibvs, Ac Deo Legislatore**

Suárez, Francisco

Mogvntiae, 1619

Cap. XII. Vtrùm leges ciuiles in sola materia honesta versentur virtutum
omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibendo.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94074](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94074)

Inflonia
probat
Nauar.

dum suam priuatam sententiam; immeritò tamen adducit ad illam confirmandam leges Codicis, quæ in materia spirituali versantur. nam illæ vel leges non sunt, nec fuere vnquam, vel nixæ fuerunt auctoritati Pontificum, vt lib. sequenti ca. 12. dicemus. Non rectè etiam ad hunc sensum accommodat opinionem Fortunij, quia sine dubio loquitur de legib. ipsis, ac potestatibus, & non tantum de personis operantibus. Et ita illum latè impugnat Michael Vlcurruno tract. de Regim. mun. p. 1. q. 5. princip. Argumenta item eiusdem Fortunij probant hanc opinionem, & nihil aliud, vt facile intuenti patebit. Deniq; res ipsa per se nota est: nam hæc legislatio civilis de se, & suo genere actio honesta est, licet ordinis naturalis, & prudentiæ acquisita, ac rationi naturali consentanea; ergo est de se apta referri ad finem supernaturalem; ergo Princeps Christianus facillè potest in eum finem illam referre, & optimè faciet illam referendo, iuxta illud Augustini lib. 5. de Ciuitat. capit. 24. Vbi de Regibus Christianis ait, Felices eos dicimus, si suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandam, maiestati eius famulam faciunt. Et quod in Concil. Moguntino sub Steph. ca. 2. de Rege dicitur, Meminerit se pro omnibus ita sanctæ matris Ecclesiæ esse filium, vsus pacis, & tranquillitatis per vniuersum mundum suum profecti faciat Imperium. Est autem obseruandum, hanc relationem posse dupliciter fieri, primò per positiuam ordinationem, & sic regulariter erit in consilio, nisi vbi speciale præceptum, vel necessitas ad illum obligauerit. Sic enim Leo Papa Epist. 75. ad Leonem Augustum inquit, Debes incunctanter aduertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ presidium esse collatam, &c. Secundo intelligi potest per negationem tantum, seu per circumspeditionem nihil statuendi per hanc potestatem, quod sit contrarium fini supernaturali, vel eius consequentiam impedire possit, quæ obseruantia, & prudens cautio ex fide procedit, & virtualis quædam relatio in vltimum finem dici potest. Estq; non tantum in consilio, sed etiam in præcepto maximè proprio Christiani, ac Catholici principis, vt constat.

August.

Concil. Mogunt.

Leo Papa.

le per se primò intendere statum politicum, eiusque conseruationem, & augmentum, ac subinde materiam legem esse illam, quæ statui politico inferuit, & conseruationi, vel augmento eius. Et in ordine ad hunc finem hæc leges ferri, siue in eis vera honestas inueniatur, siue tantum simulata, & apparens, dissimulando etiam illa, quæ iniusta sunt, si reipublica temporali sint vitia. Hæc est doctrina Politicorum huius temporis, quam præcipue persuadere conatus est principibus secularibus Machiavelus, solumque fundatur in hoc, quod non potest aliter temporalis reipublica conseruari. Vnde illius iudicium peruersum est, non posse esse verum regem, & stabilem, qui legibus virtutis astringitur, & eique omnino subiicitur. Potestque iuari hic error ex legibus civilibus, quæ interdum sustinent, & fouent actus prauos, propter temporalem commoditatem, vt in l. dolo, C. de inutil. stipul. datur actio, non obstante dolo, & in §. namque, Instit. de actionibus, conceditur actio fraudulenta, & in l. pacis, ff. de pactis, pactum contra leges sustinetur: item præscriptio cum mala fide per leges ciuiles commendabatur olim, vt constat ex ca. vigilanti, cap. vlt. de præscrip. & ex Grat. 16. q. 3. §. præscriptionem, post ca. placuit, cum tamen illa præscriptio iniqua esset, & ideo per iura canonica reprobata sit. Et in multis alijs etiam aliqua approbantur iure ciuili, quæ in foro animæ non possunt subsistere, vt notat Couarr. in regula, post ff. p. 2. §. 9. num. 6. in fine, Couarr. Et in regula, peccatum. 2. p. §. 6. num. 3. & 4. & ex materia de matrim. iuramento, vsuris, & alijs possunt multa exempla afferri, quæ omittit, & aliqua videri possunt in Azor. tom. 1. lib. 5. cap. 20. & 21.

Secunda sententia referri potest, quæ licet fateatur ius ciuile solum versari in materia honesta, limitat tamen illam ad materiam iustitiæ, dicitq; legem ciuilem solum posse ferri in materia iustitiæ præcipiendo iusta, & prohibendo, ac puniendo iniurias, non pertinere autem ad illam, vel ad potestatem ciuilem de actibus aliarum virtutum moralium dispo- nere. Solent hæc sententia tribui Francisco Sarm. tract. de reddit. Ecclesiæ lib. 4. cap. 5. Sed ibi non solum de lege ciuili loquitur, sed etiã de canonica; imò de hac præcipue, quia omnia, quæ adducit, in illa potissimè locum habent, & ideo infra tractando de lege canonica illi responderemus. Nunc specialiter de ciuili iure id suaderi potest ex dictis capit. præced. Nam finis potestatis ciuilis est pax, & felicitas temporalis reipublicæ humanæ: ergo solum potest leges ferri in materia iustitiæ ad pacem hanc, & felicitatem conseruandam, sed huiusmodi est materia iustitiæ, & non aliarum virtutum; ergo tantum in illa materia potest leges ferri. Minor sumi potest ex Aug. lib. 2. de ciuit. capit. 21. vbi ex Ciceron. refert. *concordiam esse artem summam, at que optimum in omni reipublica vinculum incolumitatis, eam que sine iniuria nullo pacto esse possit*, significans cum illa esse posse, & illam solum sufficere ad illum finem. Quod etiam colligitur ex definitione populi, quam ex eodem refert, scilicet. *populum esse eorum iuris consensu, & vilitate communi, one sociatum*: nam hoc totum habebit populus, si iustitia inter ciues seruatur: ergo illa sola est propria materia legis ciuilis. Hoc item videtur suadere vsus legum ciuiliu: semper enim versantur in materia iustitiæ, & de alijs non disponunt, nisi in ordine ad æquitatem inter ciues seruandam, & vt occasione iniuriarum euitentur. Argumento l. hæc lege, C. de pact. conuent. ibi. *Quantus enim bonus eras, mulierem, quæ seipsam marito committit, res etiam eiusdem pari arbitrio gubernari: at tamen quoniam conditores legum, æquitate conueni esse fautores, nullo modo volumus, &c.*

Prior ex his sententijs omnino falsa, & erronea est. Vnde dicendum primò est, leges ciuiles solum posse versari in materia honesta cum proportione, id est, vel præcipiendo honestum, vel prohibendo quod malum est, vel saltem illud non præcipiendo: loquitur autem

CAPVT XII.

Vtrum leges ciuiles in sola materia honesta versentur virtutum omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibendo.

1. Actenus explicatæ sunt causa finalis, & efficiens legis ciuilis, quoniam ad ostendendum hoc genus legis esse possibile, conueniensque & quasi naturale homini, fuit necessarium; nunc ad declarandam naturam, & efficaciam huius legis, de materia, & forma aliquid dicendum est. Non agimus autem de materia, ex qua, seu subiecta, quia de hac satis dictum est in primo libro, tractando, an lex interna (vt sic dicam) sit in intellectu, vel voluntate principis, aut subditi, & an lex æterna debeat esse scripta, vel verba sufficere. Inquirimus ergo materiam, circa quam legis ciuilis, id est, quid possit præcipere, aut prohibere: constat autem ex dictis in primo libro, legem tantum esse posse de actibus humanis, qui sunt in hominis potestate, vnde etiam certum est, de his tantum esse posse legem ciuilem; hi verò actus studiosi, prauis, & indifferentes esse possunt, & in his potest magna varietas reperiri secundum varias species virtutum, & vitiorum; item quidam sunt externi, alij mentales tantum, ac merè interni: quidam futuri, alij præteriti, quidam faciles, vel ordinarij; alij ardui, & valde difficiles, seu extraordinarij, ideoq; de tota hac varietate aliquid dicere necesse est.

2. Circa propositam ergo questionem duplex potest referri opinio, vna est, potestatem laicam, & ius ciu-

Machiavel.
error & Pr.
liciorum
temporalis
gimæ non
curanda sibi
ritualia.

3.
2. Secretaria
dicens legem
ciuilem solum
posse ferri in
materia iust.
fistia.

Francisc.
Sarm.

4.
Concipio la
geni ciuilem
solum honesta
reipublica
autem

SWA
10
12

autem de potestate iuris, non facti: nam per errorem
 sepe Magistratus civilis potest præcipere: quid in-
 iurum, vel illicitum iure tamen non potest: nec tale
 præceptum poterit veram rationem legis habere,
 quia lex iniuria, vel turpis non est lex, vt supra lib. 1.
 dictum est cum Augusti. lib. 1. de libero arbitrio. c. 5.
 Vera ergo lex civilis non potest esse de turpi. Ratio à
 priori est, quia lex naturalis prohibet quidquid est
 turpe: lex autem civilis non potest legem naturalem
 auferre, nec homo potest simul obligari legibus con-
 trariis: ergo impossibile est, vt talis lex civilis sit vera
 lex, aut obliget. Maior constat ex dictis lib. 2. Minor.
 quoad posteriorem partem per se nota est. Quoad
 priorem verò constat; tum quia inferior non potest
 abrogare legem superioris, nec illi derogare. Vnde ius
 prætorium in iure civili non valet contra ius Impe-
 ratoris. l. 2. C. de offic. Præfetti Prætor. Orient. & in
 vniuersum lex inferioris non valet contra legem
 Imperatoris, l. *causa*, C. de sacros. Eccles. ergo nec
 lex Imperatoris, aut Regis valere potest contra
 legem Dei, vt rectè colligit Augustinus serm. 6. de
 verbis Domini; & Epistola 106. & habetur in cap.
 qui resistit, cum sequentibus. 11. quæstion. 3. cum ergo
 lex naturalis sit lex Dei, vt supra ostensum est, non
 potest lex civilis contra illam præualere; debet ergo
 esse de re honesta, seu consentanea rationi naturali,
 alias lex non erit.

5. Adde, rationem hanc concludere de omnibus a-
 ctibus, seu materiis contrariis legi diuinæ, etiam su-
 pernaturali, vel etiam canonicæ, vt infra dicemus. In
 omnibus enim vera est illa sententia Apostolorum
 Actor. 5. *Obedire oportet Deo, magis quam hominibus*, siue
 Deus per lumen rationis, siue per lumen fidei loqua-
 tur: nam Apostoli de negotio fidei, & religionis Chri-
 stianæ potissimè loquebantur. Quam veritatem
 tam manifestam esse supponebant, vt iudicium illius
 aduersariis committere capite quarto dicentes, *Si
 iustum est in conspectu Dei, vos potius audire, quam Deum,
 iudicatis*. Vnde constat, Politicos, qui doctrinam il-
 lam suadent principibus secularibus, si sentiant id
 eis licere, & iure posse talia ferre præcepta, quæ sint
 contraria religioni veræ (de his enim legibus illi
 potissimum loquebantur) hæreticos esse, vel certè
 atheos, quòd verisimilius est. Nam qui credit Deum
 esse, non potest non credere, præcepta eius esse præ-
 ferenda mandatis hominum, cum Dei iurisdic-
 tio sit longè superior. De quo videri possunt multa apud
 Gratian. 11. q. 3. & optimè Vrbani. Papa in cap. vlt.
 15. q. 6. Bernard. de præcep. & disp. & Epist. 7. & Basil.
 regul. 11. 4. ex breuior. Quod autem Politici dicunt,
 non posse rempublicam temporalem, vel regnum
 temporale conseruari, si in omnibus regulam hone-
 statis, aut diuinæ legis sequatur: omnino falsum est.
 Nam si loquamur de honestate naturali, potius illa
 necessaria est ad pacem, & felicitatem politicam rei-
 publicæ humanæ, vt etiam ipsa iura civilia fatentur,
 quæ statim referemus. Si verò sit sermo de integri-
 tate fidei, & religionis, ipsa experientia constat, nulla
 re melius conseruari regna, etiam in temporali felici-
 tate: e quàm obedientia, & conseruatione Catholicæ
 fidei, ac religionis, de quo argumento videri possunt,
 quæ copiosè scribit Bozium de signis Ecclesie. præcipuè
 lib. 21. & seq. Bellarm. lib. 4. de notis Eccle. cap. 17. & 18.
 & Petr. Ribaden. lib. 1. de princip. Christ. cap. 13. & se-
 quentibus. & ferè per totum illud opus prudenter fatis,
 ac eruditè.

6. Nullum ergo est illius erroris fundamētum. Ad il-
 lud autem, quod ex vsu legum civilium afferbatur,
 dicendum est in primis, nihil esse in legibus ibi cita-
 tis, quod directè aduersetur æquitati naturali, vel
 honestati, quòd latè tractat Fortun. in dicto tract. de
 vitium sine, vindicans ius civile ab hac nota. Pro his
 verò, quæ adduximus, generalis regula notanda est,
 aliud esse præcipere iniquum: aliud præmittere, aut
 non punire, vel non rescindere, quòd malè factum
 Suarez de Legib.

est; leges ergo civiles non præcipiunt iniqua; inter-
 dum verò permittunt, aut tolerant ad maiora mala
 vitanda, vt latè explicat Barbosa ff. solut. matr. in
 rubr. p. 2. num. 10. & seq. mox dicemus. Primò igitur
 in dicta l. dolo, datur actio in iure civili, non obstan-
 te dolo, in contractibus stricti iuris, non quia ius ap-
 probet, sed quia vult iudicari de illo per Prætorem,
 & ita concedit exceptionem doli, quòd malum non
 est, & potest esse vitale reipublicæ: nihilominus ta-
 men qui fecit dolum in conscientia, tenebitur abstin-
 nere. Ad secundum verò de actione Publiciana, de
 qua loquitur §. namque, negatur illam esse actionem
 fraudulentam, quia & sine mendacio proponi po-
 test, vbi Glossa latè, verb. dicit, & bonam fidem re-
 quirat, vt latè Couar. in regula. possessor. 2. p. §. 11. num.
 6. vbi ostendit etiam iure canonico esse receptam.
 Ad tertium ex l. pacisci, responderi potest, illam esse
 permissionem quandam; verius tamen dicitur, pa-
 ctum, de quo ibi est sermo, licitum esse, vt quòd em-
 ptor cum venditore conveniat, vt de vitis rei ven-
 ditæ non teneatur, nec possit moueri quæstio: hoc e-
 nim emptori licet, cum per hoc renunciet iuri suo, ex
 parte autem vendentis necessaria erit bona fides non
 solum ex iure naturali, sed etiam ex civili, vt ibi notat
 Glossa. Ad quartum de præscriptione, respondetur,
 necessariam esse bonam fidem, etiam secundum po-
 steriora iura civilia. Neque potuerunt vnquam iura
 civilia securum reddere in conscientia possessorem
 malæ fidei, sed ad summum potuerunt nõ admittere
 contra illum actionem, aut litem. Et idem cum pro-
 portione dicendum est de omnibus aliis casibus in quibus
 ius civile dicitur nõ procedere in foro animæ. In
 quo etiam est considerandum, quòd licet magistrat-
 9 civilis non teneatur semper cauere pericula peccato-
 rum: interdum tamen posse excedere, ferendo leges,
 quæ licet de peccatis non sint, pericula illorum in-
 uoluant, vel illis aliquomodo fauere, vel occasionem
 præbere videantur. Et in his casibus solent leges ca-
 nonicæ corrigere civiles, vt infra videbimus: ille verò
 defectus est personæ, non officij; & prudentiæ, non
 potestatis: nam lex civilis, si prudenter feratur, non
 modò non debet præcipere turpe, verum etiam ne
 morale periculum peccandi dare. Quomodo autem
 lex possit indifferentia præcipere, dicam in fine capi-
 tis.

7. Dico secundò: Leges civiles non solum præcipiunt
 recta in materia iustitiæ, sed etiam in materia alia-
 rum virtutum moralium, & similiter vitare possunt
 vitia contra omnes virtutes. Hæc enim duo tandem
 semper rationem, seu proportionem seruant, quia
 iustum, & facere bonum, & vitare malum, partes sunt iustitiæ
 non tantum particularis, sed etiam generalis. Hæc
 assertio sumitur ex D. Thom. q. 95. artic. 3. & vbi de
 lege humana in communi loquitur; præcipuè verò
 id docet propter civilem: nam de canonica nulla po-
 terat esse dubitatio, & ita confirmat assertionem ex
 Aristot. 5. Ethic. cap. 1. dicente: *Ipsa autem leges de
 omnibus dicunt, coniectantes communem vilitatem;* &
 infra, *Præcipit autem lex & ea agere, quæ ad virum
 pertinet fortem, vt non deserere locum in acie, non fugere,
 non abicere arma. Et item ea quæ sunt temperanti, vt non
 adulescere, non libidine. vii. Et illa etiam quæ sunt materia
 iustitiæ, vt non pulsare, non conuicia dicere, & in ceteris virtu-
 tibus, atque vitiis, alia in bonis, alia in vitis.* Plato etiam 1. bonorum or-
 de legibus duos ordines bonorum distinguit, priora dines distin-
 vocat diuina, posteriora humana: & in prioribus po-
 nit quatuor virtutes cardinales, in posterioribus bona
 fortunæ, & corporis, & priora dicit esse præferenda,
 eorumque ordinem ac connexionem declarat, &
 subiungit: *Quare oportet, vt legum quoque lator & ipse
 hunc ordinem sequatur, & mandet omnibus, vt semper hæc
 ipsa respicientes in singulis operentur.* Idem profitentur
 auctores legum civilium: nam in l. 1. ff. de iustitia,
 & iur. ait Vlpian. *Iustitiam colimus, & cæc. Declarat Vlpianus*
 autem se loqui non tantum de peculiari iustitia,
 M sed

Barbosa.
 Explicanti-
 aliquot le-
 ges.
 Glossa.
 Couar.

Handwritten notes on the right margin, including 'E 2', '110', '111', '112', '113', '114', '115', '116', '117', '118', '119', '120', '121', '122', '123', '124', '125', '126', '127', '128', '129', '130', '131', '132', '133', '134', '135', '136', '137', '138', '139', '140', '141', '142', '143', '144', '145', '146', '147', '148', '149', '150', '151', '152', '153', '154', '155', '156', '157', '158', '159', '160', '161', '162', '163', '164', '165', '166', '167', '168', '169', '170', '171', '172', '173', '174', '175', '176', '177', '178', '179', '180', '181', '182', '183', '184', '185', '186', '187', '188', '189', '190', '191', '192', '193', '194', '195', '196', '197', '198', '199', '200'.

Handwritten notes on the left margin, including 'Ratior à priori', 'D. Augusti', 'Vrbani. Pape', 'D. Bernardi', 'D. Basilii', 'Bozium', 'Bellarm.', 'Pet. Ribaden.', 'Fortun.', 'Vlpianus'.

sed de generali, quæ respicit iustum legitimum, (vt Aristot. supra loquitur) vnde subiungit Vlpian. *Æquum ab iniusto separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos esse cupientes, & infra in l. iustitia, & in §. pura, Infit. eod. dicitur, iuris præcepta sunt hæc, honestè viuere, alterum non ledere, suum cuique tribuere, ex quibus primum latius patet, quam particularis iustitia.*

E. iustitia,

8.

Potestas legislatiua non potest assequi suum finem, nisi in materia omnium virtutum præcipiat.

Leges ciuiles inuidentur ciues facere bonos viros, quia non possunt aliter facere bonos ciues.

Ratio propria est, qui potestas legislatiua ciuitatis non potest assequi finem suum, nisi in materia omnium virtutum præcipiat. Quod vt declarè, suppono primò, sermonem hic esse de virtutibus moralibus, nam de theologalibus nihil agnoscit naturalis ratio, in qua leges ciuiles fundantur; quanquam eodem modo, quo potest esse in natura aliqua remota imitatio illarum virtutum; illa etiam posset per leges ciuiles in officio contineri, vt ex dicendis constabit. De virtutibus ergo moralibus probatur assumptum quia finis iuris ciuilis est felicitas vera naturalis politica ciuitatis: hæc autem obtineri non potest sine obseruantia omnium virtutum moralium; ergo in omnibus potest præcipere ius ciuile. Maior patet ex dictis cap. præced. Minor autem probari posset ex dictis lib. i. cap. 15. vbi ostendimus leges ciuiles intendere ciues facere bonos viros, quia non possunt aliter facere bonos ciues. Vterius verò potest idem probari inductione. Quia enim necessitas iustitiæ per se clara est, ideo in illa materia multiplicatur magis leges ciuiles. Temperantia verò etiam est necessaria, ne natura ipsa nimium corrumpatur, aut conseruatio, vel propagatio eius impediatur: cuius rei cura etiam spectat ad leges ciuiles. Et hac ratione prohibent, ac puniunt leges ciuiles vitia contra naturam: possunt etiam prohibere nimium abusus ciborum, vel in eis mensuram; & modum ponere. Fortitudo etiam est necessaria ad defensionem reipublicæ, vt de se constat. De prudentia verò non videtur dari speciales leges distinctæ à legibus de actibus aliarum virtutum moralium, quia prudentia per se non operatur bene, vel moraliter sine virtutibus moralibus voluntatis; tamen quia alie virtutes morales operantur sine prudentia, ideo leges de aliis virtutibus simul sunt de vsu prudentiæ.

9.

Omnes virtutes morales, aut sunt ad alterum hominem, aut ad se, aut ad Deum, & secundum omnes hos respectus potest præcipere lex ciuili.

Alio item modo potest hæc inductio fieri, quia omnes virtutes morales aut sunt ad alterum hominem, aut sunt ad se, aut ad Deum; leges autem ciuiles secundum omnes hos respectus præcipere possunt. Primò quidem, & maximè in ordine ad alterum, quod quidem possunt facere non solum vbi est debitum iustitiæ, sed etiam vbi debitum fidelitatis, aut simplicis promissionis interuenit. Nam licet sæpe id non faciant, tamen non est extra potestatem earum, quia etiam obseruatio fidelitatis valde conueniens est ad concordiam ciuium: vnde in multis casibus de illa disponunt. Item etiam respiciunt debitum gratitudinis, & propter ingratitude in priuant multis modis ob eandem causam. Opera etiam elemosinæ, & communis amicitia, seu dilectionis ad proximum, & maximè vbi interuenit necessitas communis, præcipere possunt, & sic de aliis. Secundò ex virtutibus ad se præcipere possunt obseruationem temperantiæ, & fortitudinis modo supra dicto. Possunt etiam præcipere moderationem in externis sumptibus, in deliciis, in cultu vestium & nimio apparatu domorum, ac seruitutium, &c. Quæ omnia spectant ad honestatem personæ in vsu propriarum rerum & actionum, & necessaria possunt esse reipublicæ ciuili, tum propter vitadum scandalum aliorum, & ne noxiæ consuetudines introducantur; tum etiam ne ciues pauperiores fiant, quod est etiam reipublicæ noxiu. Item possunt hæc leges interdum imperare res arduas, & pericula, quæ sine fortitudine superari non possunt. Tertiò etiam de rebus pertinentibus ad Deum curam habuerunt leges ciuiles ductu naturæ, quia obseruatiam religionis putarunt

semper ad incolumitatem reipublicæ maximè pettinere. Vnde opinor in statu puræ naturæ, si in illo esset res publica verum Deum naturaliter colens, potuisse leges ciuiles prohibere, & punire docentes cultum fallorum Deorum, aut falsas opiniones de Deo, & similia. Deniq; potest hoc declarari ex connexionione harum moralium virtutum, quia sæpe iustitia feruari non potest, nisi cohibeatur intemperantia, vt patet in adulterio; sæpe etiam ad cauendam iniustitiam necessaria est mansuetudo, sapientia, aut fortitudo, & sic de aliis.

Potest verò aliquis dubitare de quibusdam virtutibus minus perfectis, minùsve necessariis, vt sunt liberalitas, magnificentia, & similes. De actibus enim harum virtutum non videtur ferri posse leges Ecclesiasticæ, nedum ciuiles, quia necessaria non sunt; imò videntur extraordinariæ, & ex se postulare carentiam obligationis, quia vsus earum videtur esse consilij potius, quàm necessitatis. At hoc verò respõderi posset primò, assertionem seu distributionem intelligi de virtutibus cardinalibus præcipuis, quæ ad communem honestatem necessariae sunt: nã de his maximè videntur loqui D. Thomas, & Arist. & ordinariè videntur sufficere ad bonum regimen reipublicæ. Dico verò vterius, licet leges ciuiles ordinariè non præcipiant exercitium actuum talium virtutum, posse nihilominus imponere modum, & mensuram, & hoc satis esse, vt illa etiam virtutes sint materia legis humanæ. Deniq; dico, non esse impossibile inueniri casus, in quibus tales actus sint necessarij, aut valde conueniẽtes ad commune bonum reipublicæ, & hoc satis esse, vt aliquando, licet rarissimè, præcipi possint.

Tertiò dicendum est, leges ciuiles non posse ferri de omnib; actibus omnium, & singularum virtutum. Hoc etiam docet D. Thom. dicto ar. 3. & constat facile inductione. Non enim potest præcipi virginitas, etiam si optimus actus virtutis sit, & idem est de aliis actibus, qui propriè dicuntur consiliorum. Item de actibus difficillimis, quando ad commune bonum reipublicæ ciuili non sunt simpliciter necessarij, vt est v. g. frequenter ieiunare, & similia. Ratio autem est, tum quia lex humana debet esse moderata, & de re moraliter possibili vniuersæ communitati p. maiori parte, vt li. 2. in communi ostensum est; tum maximè quia ad finem legis humanæ non sunt necessarij omnes actus virtutum omnium, mensura autem potestatis ex fine illius sumenda est.

Et ob eandem rationem non potest lex ciuili prohibere omnia vitia contra omnes virtutes, vt simplicè fornicationem non scandalosam, nec aliter noticiam communitati. Imò nec in materia iustitiæ prohibet omnia, vt deceptionem in emptione citra dimidiam, vel sine enormi læsione, & similia. Quod etiam tradit D. Thom. d. q. 96. art. 2. cum Aug. lib. 1. de libero arbit. c. 5. & optimam rationem indicat, quia cauere omnia vitia non est omnium, nec multorum, sed perfectorum; lex autem ciuili esse debet accommodata communitati humanæ secundum naturalem conditionem spectatæ, & ideo per leges ciuiles non prohibentur omnia vitia: sicut etiam potestas coactiua ciuili non extenditur ad omnia, quia hoc esset supra conditionem humanam. Et propter hoc etiam diximus lib. i. cap. 15. legem ciuilem, licet intendat facere hominem bonum moraliter; non tamen simpliciter bonum in illo genere, quia non est talis, nisi careat omnibus vitiis, quod lex ciuili efficaciter non potest intendere, licet possit consulere.

Sed fortè querat aliquis, quoniam sint actus vniuersi cuiusque virtutis, aut vitij, quos lex ciuili potest, vel non potest præcipere, vel prohibere. Quidam dixerunt, solum illum actum esse posse materiam legis humanæ, qui est materia legis naturalis, vel diuinæ. Quod quidem duplicem potest habere sensum; vnus est, legem humanam nihil posse præcipere, nisi quod est ali-

10.

g. luter di. euilum.

D. Thom. Arist.

11.

Conclusio. Leges ciuiles non possunt ferri de omnib; actibus, etiam si optimus actus virtutis sit, & idem est de aliis actibus, qui propriè dicuntur consiliorum. Item de actibus difficillimis, quando ad commune bonum reipublicæ ciuili non sunt simpliciter necessarij, vt est v. g. frequenter ieiunare, & similia. Ratio autem est, tum quia lex humana debet esse moderata, & de re moraliter possibili vniuersæ communitati p. maiori parte, vt li. 2. in communi ostensum est; tum maximè quia ad finem legis humanæ non sunt necessarij omnes actus virtutum omnium, mensura autem potestatis ex fine illius sumenda est.

12.

Non potest lex ciuili prohibere omnia vitia contra omnes virtutes, vt simplicè fornicationem non scandalosam, nec aliter noticiam communitati. Imò nec in materia iustitiæ prohibet omnia, vt deceptionem in emptione citra dimidiam, vel sine enormi læsione, & similia. Quod etiam tradit D. Thom. d. q. 96. art. 2. cum Aug. lib. 1. de libero arbit. c. 5. & optimam rationem indicat, quia cauere omnia vitia non est omnium, nec multorum, sed perfectorum; lex autem ciuili esse debet accommodata communitati humanæ secundum naturalem conditionem spectatæ, & ideo per leges ciuiles non prohibentur omnia vitia: sicut etiam potestas coactiua ciuili non extenditur ad omnia, quia hoc esset supra conditionem humanam. Et propter hoc etiam diximus lib. i. cap. 15. legem ciuilem, licet intendat facere hominem bonum moraliter; non tamen simpliciter bonum in illo genere, quia non est talis, nisi careat omnibus vitiis, quod lex ciuili efficaciter non potest intendere, licet possit consulere.

13.

Explicitus sententia dicentium solum illum actum esse posse materiam legis humanæ, qui est materia legis naturalis, vel diuinæ. Quod quidem duplicem potest habere sensum; vnus est, legem humanam nihil posse præcipere, nisi quod est ali-

qui est mate
ria legis na-
turalis, vel
diuinae.

est aliqua lege naturali, vel diuina præceptum, ita vt humana lex solum sit noua explicatio, & propositio legis naturalis, aut diuinae, & in hoc sensu solet hæc sententia Gersoni tribui, sed quid ille senserit, postea videbimus. Nunc dico explicationem hanc in illo sensu esse erroneam, & conformem doctrinæ hæreticorum huius temporis: euerter enim veram potestatem ciuilem legislatiuam supra demonstratam. Item constat ex vsu humanarum legum, multa per eas præcipi quæ antea non erant necessaria. Vnde etiam Arist. 5. Ethic. cap. 7. dixit, *iussum legitimum esse, quod à principio quidem nihil refert, sic an aliter habeat, cum verò positum fuerit, infert.* Idem ex dicendis infra de obligatione legis ciuilibus magis patebit.

330

Alio ergo modo posset illa regula explicari, videlicet, solum illum actum virtutis posse præcipi per legem humanam, quia cadit sub legem naturalem sub aliqua ratione generali, ita vt à lege naturali præcipiatur saltem in communi: per humanam autem determinetur ad aliquem particularem modum, aut alias circumstantias, quæ non cadebant sub legem diuinam, per naturalem. Et hic sensus insinuat à Gerson. 3. p. Alphab. liter. G. & sequentibus, videturque probabilis: nam si fiat inductio, ferè omnes leges humane inueniuntur esse huiusmodi, sicut in Ecclesiasticis legibus, quia lex diuina præcipit confessionem, & communionem: lex Ecclesiastica præcipit, vt tali tempore fiat. Sic ergo in ciuilibus, quia ius naturæ præcipit Dei cultum, vel honorare parentes, vel seruare æquitatem in rebus: lex humana determinat, vt hæc fiat tali tempore, vel tali modo. Ea verò, quæ tantum sunt supererogationis ex vi legis diuinæ, vel naturalis, non possunt præcipi per legem ciuilem, quia non recipiunt talem determinationem.

14.

Prædicta regula licet vera, non tamen omnino satisfaciens.

Sed licet hæc regula ordinariè vera sit: tamen non omnino satisfaciens, quia illa etiam: quæ generatim præcepta sunt lege diuina, vel naturali, possunt variis modis magis, vel minus perfectis determinari, & lex humana non potest præcipere quamcumque determinationem, vt temperatiam per ieiunium in pane, & aqua, vel quid simile, ergo alia regula necessaria est ad discernendum, quis modus obseruari possit, ac debeat in hac determinatione legis naturalis, aut diuinæ. Et præterea positiuum præceptum non semper est per modum determinationis alicui præcepti diuini, aut naturalis, solum quoad circumstantias, sed etiam quoad totum actum, quia lex humana non supponit semper naturale, vel diuinum præceptum illi actus, quem ipsa præcipit, sed ad summum supponit generalia principia, vt delicta esse puniendia, præter rerum debere esse iusta, vel similia: lex autem humana, prudenti arbitrio determinat genus pænæ, vel taxam pretij, & car. Hoc autem modo omnis operatio studiosa in particulari determinatur per rationem, & arbitrium humanum, & tamen non semper potest talis determinatio fieri per legem humanam, licet honestissimè fiat, proprio arbitrio, vt per se constat.

15.

Dicendum igitur censeo, nullam aliam regulam in hoc assignari posse, præter eam, quæ ex conditionibus legis supra in commune positis colligi valeat: nimirum, illum actum virtutis posse esse materiam legis humane, qui ad bonum finem talis legis moraliter necessarius, & ad commune bonum valde utilis, & communitati hominum, eorumque ordinariæ facultati accommodatus sit: has enim conditiones diximus esse necessarias ad legem, & ideo ab illis etiam sumenda est mensura, seu regula materie humane, ac ciuilibus legis. Idemque cum proportione dicendum est de prohibitione vitiorum: illa enim vetanda sunt per ciuilem legem, quæ communitati humane noxia sunt, & cum morali vtilitate reipublicæ prohiberi possint, & puniri. Quando autem vitia non sunt noxia communitati, vel ex rigorosa punitione illorum maiora mala timentur, permittenda potius sunt, Suarez de Legib.

quàm cohibenda per leges ciuiles. Quapropter in particulari ad applicandam hanc regulam necessaria est prudentia legislatoris: neque aliquid aliud certum in hoc puncto dici, aut affirmari posse existimo.

16.

Supereff verò difficultas de actibus indifferentibus: nam ex dictis sequitur non posse esse materiam legis humane, nec præcipientis, nec vetantis. Primum patet, quia non omnes actus moralium virtutum per hanc legem præcipi possunt: ergo multo minus poterunt præcipi actus indifferentes, quia minus viles sunt ad commune bonum actus indifferentes, quam actus boni, & valde perfecti: sed hi propter suam excellentiam non cadunt sub humanam legem, ergo illi propter suam inutilitatem non poterunt per legem ciuilem præcipi. Et confirmatur, quia lex non potest præcipere, vt isti actus fiant manentes (vt sic dicam) in sua indifferentia, quia sic essent mali in individuo, quod autem malum est, præcipi non potest: nec etiam potest lex præcipere, vt fiant propter aliquem finem extrinsecum honestum: nam finis operationis non cadit sub præceptum humanum, sed tantum operatio ipsa, vt paulò post dicemus. Secundum verò de lege prohibente patet, quia non potest prohiberi nisi malum: in his autem actibus indifferentibus vel nulla est malitia, vel si in individuo aliquam habent vt indifferentes sunt, & sunt, illa est minima, quæ non potest prohiberi per legem humanam, cum dictum sit, non posse legem humanam prohibere omnem malitiam. Consequens autem videtur esse contra vsu legum humanarum, quæ multa indifferentia vetant, vel præcipiunt. Quod vir detur etiam supponere Aristot. in descriptione iusti legalis supra relata. Item hac ratione dicunt Theologi quædam esse mala, quia prohibita per legem humanam, quæ per se talia non erant: igitur ante legem erant indifferentia. Nam si fuissent bona, non potuissent fieri mala per legem. Et eadem ratione quædam erunt bona, quia præcepta: ergo ante præceptum non sunt bona, erunt ergo indifferentia, quia si fuissent mala, præcipi non potuissent.

17.

Respondeo, actum indifferentem dupliciter considerari posse, primò secundum se, quatenus propter se fieri, vel caueri potest, & vt sic concedo non esse materiam legis humane præcipientis, aut vetantis, sed tantum permittentis, vt probat ratio facta. Imò sentit D. Thomas quæstione 93. artic. 2. nullius legis esse posse materiam, nisi quoad permissionem, quod verum est, loquendo de tali actu in sua specie considerato, vel quantum ad suam positiuam rationem: si tamen in individuo consideretur quantum ad carentiam honesti finis, seu quantum ad omissionem eius (vt sic dicam) si propter se tantum fiat, sic prohibetur per legem naturalem, iuxta doctrinam eiusdem D. Thomæ 1. 2. q. 18. art. 9. Verumtamen sub hac ratione non cadit sub prohibitione legis humane, vt etià probat ratio facta, quia est ex minimis, de quibus lex ciuilibus non curat. Alio verò modo potest considerari actus indifferens ex obiecto vt utilis ad aliquod commune bonum reipublicæ, vel ad vitandū graue malum eius, & vt sic clarum est, posse præcipi, aut vetari per leges ciuiles, tum quia potestas ad aliquem finem, consequenter est omnino necessaria ad illum finem, tum etiam quia actus indifferens sub ea ratione, de se est consentaneus rationi, & honestus. Si enim actus indifferens ordinatus ad commoditatem naturæ priuatae personæ non est otiosus, sed de se honestè fit: multo magis id habebit, si propter commune bonum fiat, intercedente vera necessitate aut sufficienti vtilitate, vt sæpe potest interuenire, vt de se constat. Vnde tunc ex parte legislatoris iusta est talis lex, quia est utilis communi bono, & non est de re mala, sed quæ potest bene fieri. Ex parte verò subditorum, licet ad illam legem implendam necessarium non sit illos operari propter eundem finem, quem legislator intendit, ob

rationem factam, quod finis legis non cadit sub lege. nihilominus ad obligationem legis satis est, quod ille actus de se non est otiosus, nec inutilis, & quod potest honestè fieri, si subditus velit materiam talis legis exequi, observando omnes alias circumstantias, quas naturalis ratio postulat, ut actus in individuo honestus sit.

18. Vnde tandem potest considerari differentia inter actum bonum, & malum, quod actus si per se, & intrinsecè malus sit, numquam potest per legem humanam præcipi, licet possit permitti, quia nunquam est ab illo separabilis malitia, vel prohibitio superioris legis, ut patet ex dictis in prima assertione. At verò actus bonus ex obiecto, qui potest per se, & propter se honestè fieri, seclusa lege prohibente: nihilominus potest prohiberi per humanam legem, etiam civilem, & fieri malus ratione prohibitionis, qui aliàs de se erat bonus. Ratio est, quia si actus sit malus in specie sua, quando cumq; exercetur retinet illam malitiam, & ideo non potest præcipi, quia ad malum sufficit quicumq; defectus: actus autem bonus, licet ex specie sua talis sit, potest in exercitio esse malus, quia potest tale exercitium esse prohibitum, & ita iam deest illi actui circumstantia aliqua debita ex vi legis, & ideo iam erit malus, quia malum ex quocumq; defectu. Sic licet facere sacrum bonum sit, id facere in feria sexta Parasceves non erit bonum, quia deest illi debita circumstantia temporis ratione prohibitionis, idem est de ieiunio in die Dominica, de quo exemplo vide, si placet, quæ scripsimus tract. 2. de Religione, li. 2. c. 4. n. 6. & quidè S. Thom. 2. 2. q. 147. a. 5. ad 3. expressè assertit non esse à peccato immunem, qui die Dominica ieiunaret. Et in legibus civilibus potest idem considerari, nam donatio liberalis de se bona est, & nihilominus potest ex iusta causa per legem civilem prohiberi, & fieri mala solùm, quia prohibita. Et sic de alijs. Potest etiam hoc declarari ex alio principio, quod leges humanæ possunt mediocritatem constituere in actionibus humanis. Vnde fieri potest, ut actus, qui seclusa lege positiva, servare medium virtutis, posita lege prohibente, iam non servet medium, & peccet per extremum, sicut peccaret per defectum, si lex præciperet actum, & non fieret.

D. Thom.

19. Et hic etiam obiter intelligitur, quomodo lex humana dicatur constituere medium in materijs virtutum; id enim facit imponendo necessitatem operandi in talibus materijs iuxta exigentiam earum. In quo est notanda differentia inter præcepta affirmativa & negativa, quod affirmativa regulariter supponunt intrinsecam honestatem in actu, quem præcipiunt, & consequenter medium virtutis in materia eius, ut patet in præcepto ieiunij & similibus, non tamen supponunt necessitatem, sed faciunt. Quia medium virtutis habet latitudinem, & varietatem, & ideo non omne id, quod est de se honestum, est per se necessarium: lex autem humana potest hanc necessitatem ponere, qua posita, ille actus iam est necessarius ad honestatem talis virtutis. Et hoc sensu dicitur constitui per talem humanam legem in tali specie virtutis, utique quoad necessitatem, non quoad honestatem. Dixi autem, regulariter loquendo, propter actus indifferentes, in quibus non videtur supponi honestas, quanquam si sumantur, ut ordinati ad finem, propter quem lex eos præcipit, honesti sint, quam honestatem haberent sic facti, etiam si sine lege fierent, non tamen haberent necessitatem. Atque ita in vniuersum præceptum affirmativum humanum facit potius necessitatem, quam honestatem. At verò præceptum negativum purè humanum ex se non supponit malitiam in actu, quem prohibet, sed facit: sic enim dicuntur multa esse mala, quia prohibita, & ratio est, quia malitia consistit in carentia rectitudinis debita: ante præceptum autem huiusmodi nullum erat debitum, & ideo carentia actus erat nega-

rio, non privatio moralis, ac proinde nec malitia erat: posita autem lege insurgit debitum, & carentia transit in rationem privationis, atque ita insurgit malitia ex vi legis positivæ. Ad eius autem speciem intelligendam consideranda est materia legis, vel motuum virtutis, sub quo talis actus prohibetur per legem: nam tunc pertinet malitia ad vitium contrarium illi virtuti: ut v. g. effusio sanguinis in Ecclesia, quatenus per legem Ecclesiasticam prohibetur, non pertinet ad iniustitiam, sed ad sacrilegium, quia illa prohibitio fit intuitu reverentiæ debitæ loco sacro, quod ad religionem spectat. Et idem est in omnibus peccatis commissionis, quæ repugnant formaliter præceptis negativis, seu prohibentibus: nam in alijs malitijs omissionis, quæ repugnant directè præcepto affirmativum, ex honestate actus contrariè oppositi insurgit propria determinatio seu specificatio omissionis. Et ita etiam constat, quomodo leges humanæ habeant pro materia actus vitiorum secundum species suas.

20. Possent præterea circa hanc materiam tractari alii modus virtutis cadat sub præceptum, an actus difficles, & ardui possint præcipi per legem civilem. Sed hæc commodius dicentur infra explicando obligationem huius legis, & modum implendi illam. De modo autem, quo lex civilis differat a canonica ex parte materiæ, dicemus lib. seq. cap. 11.

CAPVT XIII.

An lex civilis tantum possit externos actus præcipere, aut prohibere.

Actus humanus (de quo solo lex potest proxime ferri) duplex est, ut ex 1. 2. q. 18. & sequentibus constat, interior, & exterior, qui inter se ita comparantur, ut exterior non possit esse sine interiori: ab illo enim tanquam à morali forma habet, quod humanus, & moralis sit. Vnde exterior actus humanus est velut compositum quoddam ex actu exteriori, corporis, v. g. (ita enim nunc loquimur) & ex interiori actu voluntatis tanquam ex materia visibili, & forma per se invisibili: sicut homo componitur ex corpore, & anima, & de hoc actu nulla est questio, quin possit esse materia humanæ legis. Tantum ergo superest inquirendum, an solus ille sit materia humanæ legis: aut etiam interior esse possit vel per se, vel ut coniunctus exteriori. Vnde simul etiam oportebit inquirere, utrum actus exterior per legem humanam præcipiatur, ut voluntarius est, vel solùm ut actus quidam exterior est. Sub actu autem (ut sæpe monui) comprehendimus omissionem actus humani: constat enim, hanc etiam esse præceptam per legem negativam, vel prohibitam per affirmativam: nam qui actum præcipit, consequenter prohibet eius omissionem.

Dico ergo primò: Lex merè humana non potest præcipere actum purè internum directè, & secundum se. Hæc assertio in sensu statim explicando communitè recepta est, sumiturq; ex 1. cogitationis positivam non metetur, ff. de penis. Panam, utique civilem, quia, scilicet, ius civile per se non versatur circa internos actus. Nam quia illos naturaliter, ac per se punire non potest, ideo nec illos præcipere, aut prohibere potest: nam potestas legislativa est etiam coactiva, ut diximus, & ita si coactiva esse non potest respectu interioris actus, neq; legem ferre circa illum potest. Dixi autem, actum purè internum; quia oportet, ut in sola mente sitatur. Nam si cupiens, v. g. occidere, aliquo modo intenzet exteriorem actum, & in illo procedere incipiat, quamvis effectum non assequatur: sæpe ager contra legem, & incurret poenam eius. Quomodo aliquando dicitur in iure, aliquem puniri, vel quia cogitavit, scilicet exteriùs inchoando, vel per